

بررسی مقایسه‌ای شاخصهای توسعه انسانی ایران و کشورهای همسایه

دکتر علی فیض‌زاده*

برنامه توسعه سازمان ملل متحد هر ساله گزارشی به نام گزارش توسعه انسانی منتشر می‌کند که در بخشی از آن، با استفاده از شاخصی ترکیبی به نام شاخص توسعه انسانی، وضعیت کشورهای مختلف از نظر موفقیت در فراهم آوردن امکان زندگی سالم توأم با دانش و رفاه اقتصادی مقایسه می‌شود. گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۰۳ اخیراً منتشر شده است و این مقاله، براساس این گزارش، به بررسی وضعیت ایران در چند سال اخیر می‌پردازد.

در سال ۲۰۰۳، ایران در جایگاه ۱۰۶ قرار گرفته است که نسبت به سال ۲۰۰۱، که در جایگاه ۹۰ قرار داشت، سقوط بارزی کرده است. این سقوط در حالی است که در بین همسایگان ایران، غیر از عراق و افغانستان، تنها پاکستان است که از نظر توسعه انسانی پایتتر از ایران قرار گرفته است. امتیاز توسعه انسانی ایران نیز در این سال ۰/۷۱۹ بوده است که در مقایسه با سال گذشته کاهش و در مقایسه با سالهای پیشتر افزایش اندکی را نشان می‌دهد. این در حالی است که میزان افزایش امتیاز توسعه انسانی در بسیاری از کشورهای همسایه مانند عمان، ترکمنستان و آذربایجان بیشتر از ایران بوده است. کاهش نسبت ناخالص ثبت‌نام از ۷۳ درصد در سال ۲۰۰۱ به ۶۴ درصد در سال ۲۰۰۳ علت اصلی سقوط رتبه ایران بوده است.

شاخص توسعه انسانی، سنجهای مناسب و یکدست برای مقایسه میزان موفقیت کشورها در دستیابی به اهداف توسعه است و لازم است که برنامه‌های توسعه‌ای کشورمان با در نظر داشتن عوامل اصلی این شاخص طراحی شود. همچنین میزان

---

* پزشک عمومی، MPH، کارشناس تحقیق و توسعه معاونت پیشگیری سازمان بهزیستی کشور

پراکندگی این شاخص در سطح کشور نیز از اهمیت بالایی برخوردار است که باید در اجرای برنامه‌های سنجش شاخص توسعه انسانی در سطح کشور مورد توجه قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: توسعه انسانی، شاخص توسعه انسانی، رفاه اقتصادی

مقدمه

برنامه توسعه سازمان ملل متحد (UNDP)* هر ساله گزارشی با عنوان «گزارش توسعه انسانی» (HDI)** منتشر می‌کند. بخشی از این گزارش هر سال به محاسبه شاخص توسعه انسانی (HDI)*** در کشورهای عضو سازمان ملل متحد و همچنین مقایسه آنها با یکدیگر اختصاص دارد. این شاخص یک شاخص ترکیبی است که بر مبنای نظریات محبوب‌الحق، اقتصاددان پاکستانی، طراحی شده و توسعه انسانی را ترکیبی از سه عامل طول عمر، دانش و رفاه اقتصادی می‌داند.

در محاسبه شاخص توسعه انسانی، برای محاسبه طول عمر، از امید به زندگی در بدو تولد (Life Expectancy at Birth): برای محاسبه شاخص دانش، از دو شاخص دیگر، یعنی نسبت باسوادی در بزرگسالان (Adult Literacy Ratio) و نسبت ناخالص ثبت‌نام در سطوح اول، دوم و سوم تحصیلی (Gross Enrolment Ratio to the Primary Secondary and Tertiary School); و برای محاسبه شاخص رفاه اقتصادی، از برابری قدرت خرید تولید ناخالص داخلی سرانه (Purchasing Power Parity Gross Domestic Product per capita) استفاده می‌شود. نحوه محاسبه این شاخصها موضوعی نسبتاً پیچیده است که علاقه‌مندان به اطلاع از آن می‌توانند به بخش تکنیکی این گزارش مراجعه کنند. به‌طور معمول، داده‌های مورد استفاده برای محاسبه شاخصهای هر سال به دو سال قبل مربوط می‌شود، یعنی شاخص توسعه انسانی در سال ۲۰۰۳ براساس داده‌های سال ۲۰۰۱ محاسبه شده است.

* United Nations Development Programme

** Human Development Report

*** Human Development Index

در این گزارشها، علاوه بر شاخص توسعه انسانی، شاخصهای دیگری نیز (اعم از ساده و ترکیبی) از کشورهای گوناگون ارائه می‌شود که این گزارش را به منبع با ارزشی برای ارزیابی وضعیت کشورها تبدیل کرده است. یکی از این شاخصها، شاخص توسعه مربوط به جنسیت (GDI)* است که به وضعیت توسعه در زنان و مردان می‌پردازد. برای محاسبه این شاخص، امید به زندگی در بدو تولد، نسبت باسوادی در بزرگسالان و نسبت ناخالص ثبت‌نام و همچنین درآمد تخمینی سالانه برای زنان و مردان جداگانه محاسبه می‌شود. از دیگر شاخصهای ترکیبی مهم این گزارش، شاخص فقر انسانی (HPI)** است که برای کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه جداگانه محاسبه می‌شود؛ همچنین سنجه توان‌مندسازی جنسیتی (GEM)*** نیز هر سال محاسبه و میزان توان‌مندی زنان در کشورها نشان داده می‌شود.

یکی از نقاط قوت گزارش توسعه انسانی مقایسه رتبه هر کشور از نظر توسعه انسانی با رتبه آن کشور از نظر تولید ناخالص داخلی سرانه است. به این ترتیب، کارآمدی هر کشور در استفاده از منابع مالی خود برای بهبود توسعه انسانی نشان داده می‌شود. در گزارش امسال توسعه انسانی، رتبه‌ای که کشور ما از نظر شاخص توسعه انسانی به دست آورده رتبه ۱۰۶ در بین ۱۷۵ کشوری است که در این رتبه‌بندی شرکت داشته‌اند. این در حالی است که در سال ۲۰۰۲، ایران رتبه ۹۸ را در بین ۱۷۳ کشور به دست آورده بود؛ این سقوط چندپله‌ای موجب شد که یک بررسی اجمالی در زمینه وضعیت ایران و چند کشور همسایه در سالهای اخیر از نظر تغییرات شاخص توسعه انسانی و سایر عوامل مرتبط با آن انجام شود.

۱) روش کار

این بررسی براساس گزارش توسعه انسانی برنامه توسعه سازمان ملل متحد از سال ۱۹۹۹

* Gender-Related Development Index

** Human Poverty Index

*** Gender Empowerment Measure

تا ۲۰۰۳ انجام شده است. دلیل انتخاب سال ۱۹۹۹ به عنوان سال شروع این مطالعه این بود که فرمول محاسبه شاخص توسعه انسانی در این سال تغییر کرد و مقدار خام شاخص در این سال و سالهای بعد با سالهای قبل قابل مقایسه نبود. در هر سال، علاوه بر میزان خام نمره شاخص، که عددی بین صفر تا یک است، موارد زیر نیز بررسی می‌شوند:

رتبه هر کشور و میزان چهار شاخص اصلی برای محاسبه شاخص توسعه انسانی (امید به زندگی در بدو تولد، نسبت باسوادی در بزرگسالان، نسبت ناخالص ثبت نام و برابری قدرت خرید تولید ناخالص داخلی سرانه)، اختلاف بین رتبه به دست آمده از برابری قدرت خرید تولید ناخالص داخلی سرانه و شاخص توسعه انسانی، میزان شاخص توسعه مربوط به جنسیت و رتبه حاصل از این شاخص.

از بین همسایگان ایران، کشورهای ارمنستان، آذربایجان، کویت، عمان، پاکستان، ترکیه، ترکمنستان و امارات متحده عربی بررسی شدند. از آن جایی که طی سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳، هیچ اطلاعاتی از افغانستان وجود نداشت و اطلاعات عراق هم تنها به سالهای ۱۹۹۹ و ۲۰۰۰ محدود بود، این دو کشور را در این بررسی نیاورده‌ایم.

با توجه به محدود بودن تعداد سالها و همچنین شاخصهای مورد بررسی، این مطالعه صرفاً به توصیف روند می‌پردازد و تحلیل عوامل مرتبط با این روندها در آینده انجام خواهد شد.

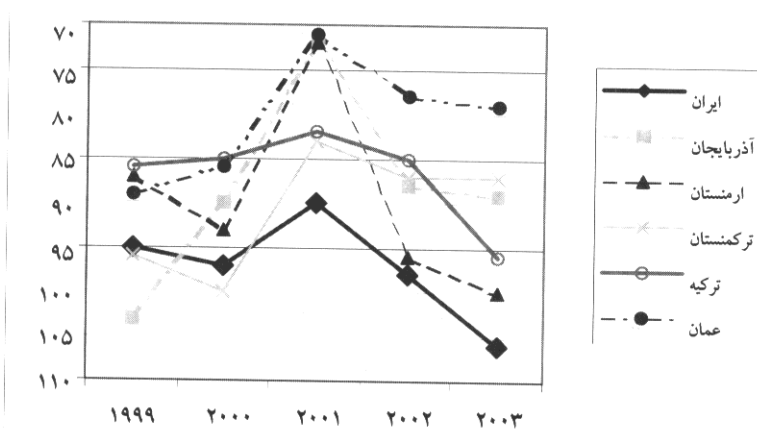
۲) نتایج

در سال ۲۰۰۳، رتبه توسعه انسانی ایران ۱۰۶ و رتبه سایر همسایگان به این ترتیب بود: کویت ۴۶، امارات متحده عربی ۴۸، عمان ۷۹، ترکمنستان ۸۷، آذربایجان ۸۹، ترکیه ۹۶، ارمنستان ۱۰۰ و پاکستان ۱۴۴. جدول ۱ رتبه این کشورها را در دوره زمانی ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ نشان می‌دهد و نمودار ۱ نیز روند تغییرات رتبه توسعه انسانی را در این کشورها، غیر از امارات متحده عربی، پاکستان و کویت، نمایش می‌دهد. علت نمایش ندادن روند این سه کشور فاصله نسبتاً زیاد آنها با سایر کشورهای منطقه است.

جدول ۱- رتبه توسعه انسانی در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
۱۰۶	۹۸	۹۰	۹۷	۹۵	ایران
۸۹	۸۸	۷۲	۹۰	۱۰۳	آذربایجان
۱۰۰	۹۶	۷۲	۹۳	۸۷	ارمنستان
۴۸	۴۶	۴۵	۴۵	۴۳	امارات متحده عربی
۱۴۴	۱۳۸	۱۲۵	۱۳۵	۱۳۸	پاکستان
۸۷	۸۷	۸۳	۱۰۰	۹۶	ترکمنستان
۹۶	۸۵	۸۲	۸۵	۸۶	ترکیه
۷۹	۷۸	۷۱	۸۶	۸۹	عمان
۴۶	۴۵	۴۳	۳۶	۳۵	کویت

نمودار شماره ۱- روند تغییرات رتبه توسعه انسانی از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

میزان خام شاخص توسعه انسانی در سال ۲۰۰۳ در ایران ۰/۷۱۹ و در سایر کشورها به این ترتیب بود: کویت ۰/۸۲۰، امارات متحده عربی ۰/۸۱۶، عمان ۰/۷۵۵، ترکمنستان ۰/۷۴۸، آذربایجان ۰/۷۴۴، ترکیه ۰/۷۳۴، ارمنستان ۰/۷۲۹ و پاکستان ۰/۴۹۹. جدول ۲ میزان خام شاخص توسعه انسانی این کشورها را در دوره زمانی ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ نشان می‌دهد و نمودار ۲ نیز روند تغییرات این شاخص را برای این کشورها، غیر از امارات متحده عربی، پاکستان و کویت، نمایش می‌دهد.

در سال ۲۰۰۳، اگر قرار بود که کشورها را براساس برابری قدرت خرید تولید ناخالص داخلی سرانه‌شان رتبه‌بندی کنیم. رتبه ایران ۲۹ پله بالاتر از رتبه‌ای بود که براساس شاخص توسعه انسانی پیدا کرده است؛ به عبارت دیگر، فاصله رتبه براساس درآمد تا رتبه براساس شاخص توسعه انسانی ۲۹- بود. این عدد در این سال برای سایر کشورها به این شرح بود: آذربایجان ۲۴، ارمنستان ۱۹، ترکمنستان ۱۳، پاکستان ۷-، ترکیه ۱۶-، کویت ۱۷-، امارات متحده عربی ۲۵- و عمان ۳۶- . جدول ۳ میزان این اختلاف رتبه را در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ نشان می‌دهد.

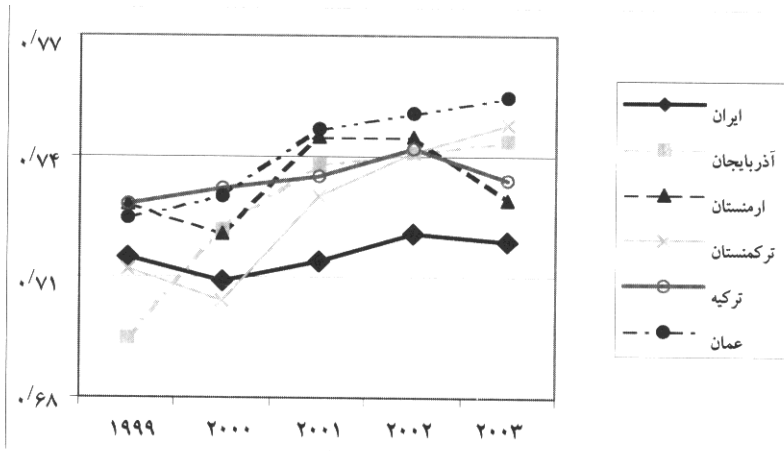
در سال ۲۰۰۳، رتبه ایران براساس میزان شاخص توسعه مربوط به جنسیت ۸۶ بود، و رتبه کشورهای که این شاخص برای آنها محاسبه شده بود به این ترتیب بود: کویت ۴۵، امارات متحده عربی ۴۹، عمان ۷۱، ارمنستان ۷۸، ترکیه ۸۱ و پاکستان ۱۲۰. به این ترتیب، اختلاف رتبه این شاخص با شاخص توسعه انسانی در ایران ۲۰ و در سایر کشورها به این ترتیب بود: پاکستان ۲۴، ارمنستان ۲۲، ترکیه ۱۵، عمان ۸، کویت ۱ و امارات متحده عربی ۱- . جدول ۴ میزان اختلاف رتبه شاخص توسعه مربوط به جنسیت و شاخص توسعه انسانی را نشان می‌دهد.

در سال ۲۰۰۳، امید به زندگی در بدو تولد برای ایرانیان ۶۹/۸ سال بود که این رقم برای سایر کشورها به این شرح است: کویت ۷۶/۳ سال، امارات متحده عربی ۷۴/۴ سال، عمان ۷۲/۲ سال، ارمنستان ۷۱/۱ سال، آذربایجان ۷۱/۸ سال، ترکیه ۷۰/۱ سال، ترکمنستان ۶۶/۶ سال و پاکستان ۶۰/۴ سال. جدول ۵ میزان امید به زندگی در بدو تولد را در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ نشان می‌دهد.

جدول ۲- میزان خام شاخص توسعه انسانی در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
۰/۷۱۹	۰/۷۲۱	۰/۷۱۴	۰/۷۰۹	۰/۷۱۵	ایران
۰/۷۴۴	۰/۷۴۱	۰/۷۳۸	۰/۷۲۲	۰/۶۹۵	آذربایجان
۰/۷۲۹	۰/۷۴۵	۰/۷۴۵	۰/۷۲۱	۰/۷۲۸	ارمنستان
۰/۸۱۶	۰/۸۱۲	۰/۸۰۹	۰/۸۱۰	۰/۸۱۲	امارات متحده عربی
۰/۴۹۹	۰/۴۹۹	۰/۴۹۸	۰/۵۲۲	۰/۵۰۸	پاکستان
۰/۷۴۸	۰/۷۴۱	۰/۷۳۰	۰/۷۰۴	۰/۷۱۲	ترکمنستان
۰/۷۳۴	۰/۷۴۲	۰/۷۳۵	۰/۷۳۲	۰/۷۲۸	ترکیه
۰/۷۵۵	۰/۷۵۱	۰/۷۴۷	۰/۷۳۰	۰/۷۲۵	عمان
۰/۸۲۰	۰/۸۱۳	۰/۸۱۸	۰/۸۳۶	۰/۸۳۳	کویت

نمودار ۲- روند تغییرات میزان خام شاخص توسعه انسانی از سال ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

جدول ۳- میزان اختلاف رتبه درآمد با رتبه توسعه انسانی در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
-۲۹	-۲۲	-۲۱	-۲۰	-۲۹	ایران
۲۴	۲۴	۲۷	۲۹	۳۴	آذربایجان
۱۹	۴۱	۴۴	۲۹	۲۶	ارمنستان
-۲۵	-۱۹	-۱۹	-۲۱	-۱۸	امارات متحده عربی
-۷	-۵	-۵	-۴	-۳	پاکستان
۱۳	۱۳	۱۶	۱۴	۲۴	ترکمنستان
-۱۶	-۱۸	-۲۱	-۲۴	-۲۲	ترکیه
-۳۶	-۳۸	-۳۳	-۴۲	-۴۷	عمان
-۱۷	-۱۰	-۱۴	-۳۱	-۳۰	کویت

جدول ۴- میزان اختلاف رتبه توسعه مربوط به جنسیت با رتبه توسعه انسانی در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
۲۰	۱۵	۷	۱۳	۱۴	ایران
۲۲	۱۴	۷	۱۸	۱۵	ارمنستان
-۱	-۱	۰	۱	-۲	امارات متحده عربی
۲۴	۱۸	۸	۲۰	۲۲	پاکستان
۱۵	۱۴	۱۱	۱۶	۱۳	ترکیه
۸	۰	-۶	۴	-۴	عمان
۱	۱	۳	۲	۰	کویت

در سال ۲۰۰۳، درصد باسوادی بزرگسالان در ایران ۷۷/۱ بوده است. این میزان در سایر کشورها به این ترتیب بوده است: ارمنستان ۹۸/۵ درصد، ترکمنستان ۹۸ درصد، آذربایجان ۹۷ درصد، ترکیه ۸۵/۵ درصد، کویت ۸۲/۴ درصد، امارات متحده عربی ۷۶/۷ درصد، عمان ۷۳ درصد و پاکستان ۴۴ درصد. جدول ۶ میزان باسوادی بزرگسالان را در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ نشان می‌دهد.

نسبت ناخالص ثبت‌نام در سال ۲۰۰۳ در ایران ۶۴ درصد بوده است. در همین سال این میزان در سایر کشورها به این شرح بوده است: ترکمنستان ۸۱ درصد، آذربایجان ۶۹ درصد، امارات متحده عربی ۶۷ درصد، ارمنستان ۶۰ درصد، ترکیه ۶۰ درصد، عمان ۵۸ درصد و پاکستان ۳۶ درصد. جدول ۷ مقادیر این شاخص را در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ نشان می‌دهد.

در سال ۲۰۰۳، برابری قدرت خرید تولید ناخالص داخلی سرانه ایران ۶۰۰۰ دلار آمریکا بوده است. این شاخص در این سال برای سایر کشورها به این ترتیب بود: امارات متحده عربی ۲۰۵۳۰، کویت ۱۸۷۰۰، عمان ۱۲۰۴۰، ترکیه ۵۸۹۰، ترکمنستان ۴۳۲۰، آذربایجان ۳۰۹۰، ارمنستان ۲۶۵۰ و پاکستان ۱۸۹۰ دلار آمریکا. جدول ۸ مقدار این شاخص را در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳ برای این کشورها نشان می‌دهد.

۳) بحث

طی پنج سال اخیر، رتبه ایران در بین کشورهای جهان از ۹۰ به ۱۰۶ تنزل یافته و در بین کشورهای همسایه هم دو پله تنزل داشته است. این در حالی است که در این مدت، مقدار خام شاخص توسعه انسانی ایران تقریباً تغییر محسوسی نداشته و اندکی هم افزایش داشته است. به عبارت دیگر، باید گفت که در مسابقه توسعه انسانی، در حال عقب ماندن از همسایگانمان هستیم. این پیشرفت نکردن عمدتاً معلول کاهش قابل توجه نسبت ناخالص ثبت‌نام در فاصله یک سال از گزارش ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۳ است که ۱۰ درصد کاهش یافته است. دلایل چنین کاهش را باید متخصصان رشته‌های مختلف بررسی کنند تا اگر واقعاً روندی رو به کاهش در ورود به مدارس یا، به عبارت دیگر، روند ترک تحصیل وجود دارد، سریعاً مشخص و جلو آن گرفته شود.

جدول ۵ - میزان امید به زندگی در بدو تولد در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
۶۹/۸	۶۸/۹	۶۸/۵	۶۹/۵	۶۹/۲	ایران
۷۱/۸	۷۱/۶	۷۱/۳	۷۰/۱	۶۹/۹	آذربایجان
۷۲/۱	۷۲/۹	۷۲/۷	۷۰/۷	۷۰/۵	ارمنستان
۷۴/۴	۷۵/۰	۷۴/۸	۷۵/۰	۷۴/۸	امارات متحده عربی
۶۰/۴	۶۰/۰	۵۹/۶	۶۴/۴	۶۴/۰	پاکستان
۶۶/۶	۶۶/۲	۶۵/۹	۶۵/۷	۶۵/۴	ترکمنستان
۷۰/۱	۶۹/۸	۶۹/۵	۶۹/۳	۶۹/۰	ترکیه
۷۲/۲	۷۱/۰	۷۰/۸	۷۱/۱	۷۰/۹	عمان
۷۶/۳	۷۶/۲	۷۶/۰	۷۶/۱	۷۵/۹	کویت

جدول ۶ - میزان باسوادی بزرگسالان در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
٪۷۷/۱	٪۷۶/۳	٪۷۵/۷	٪۷۴/۶	٪۷۳/۳	ایران
٪۹۷/۰	٪۹۷/۰	٪۹۷/۰	٪۹۹/۰	٪۹۶/۳	آذربایجان
٪۹۸/۵	٪۹۸/۴	٪۹۸/۳	٪۹۸/۲	٪۹۸/۸	ارمنستان
٪۷۶/۷	٪۷۶/۳	٪۷۵/۱	٪۷۴/۶	٪۷۴/۸	امارات متحده عربی
٪۴۴/۰	٪۴۳/۲	٪۴۵/۰	٪۴۴/۰	٪۴۰/۹	پاکستان
٪۹۸/۰	٪۹۸/۰	٪۹۸/۰	٪۹۸/۰	٪۹۸/۰	ترکمنستان
٪۸۵/۵	٪۸۵/۱	٪۸۴/۶	٪۸۴/۰	٪۸۳/۲	ترکیه
٪۷۳/۰	٪۷۱/۷	٪۷۰/۳	٪۶۸/۸	٪۶۷/۱	عمان
٪۸۲/۴	٪۸۲/۰	٪۸۱/۹	٪۸۰/۹	٪۸۰/۴	کویت

جدول ۷- نسبت ناخالص ثبت نام در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
%۶۴	%۷۳	%۷۳	%۶۹	%۷۲	ایران
%۶۹	%۷۱	%۷۱	%۷۲	%۷۱	آذربایجان
%۶۰	%۸۰	%۸۰	%۷۲	%۷۲	ارمنستان
%۶۷	%۶۸	%۶۸	%۷۰	%۶۹	امارات متحده عربی
%۳۶	%۴۰	%۴۰	%۴۳	%۴۳	پاکستان
%۸۱	%۸۱	%۸۱	%۷۲	%۹۰	ترکمنستان
%۶۰	%۶۲	%۶۲	%۶۱	%۶۱	ترکیه
%۵۸	%۵۸	%۵۸	%۵۸	%۵۸	عمان
%۵۴	%۵۹	%۵۹	%۵۸	%۵۷	کویت

جدول ۸- برابری قدرت خرید تولید ناخالص داخلی سرانه به دلار در سالهای ۱۹۹۹ تا ۲۰۰۳

۲۰۰۳	۲۰۰۲	۲۰۰۱	۲۰۰۰	۱۹۹۹	
۶۰۰۰	۵۸۸۴	۵۵۳۱	۵۱۲۱	۵۸۱۷	ایران
۳۰۹۰	۲۹۳۶	۲۸۵۰	۲۱۷۵	۱۵۵۰	آذربایجان
۲۶۵۰	۲۵۵۹	۲۲۱۵	۲۰۷۲	۲۳۶۰	ارمنستان
۲۰۵۳۰	۱۷۹۳۵	۱۸۱۶۲	۱۷۷۱۹	۱۹۱۱۵	امارات متحده عربی
۱۸۹۰	۱۹۲۸	۱۸۳۴	۱۷۱۵	۱۵۶۰	پاکستان
۴۳۲۰	۳۹۵۶	۳۳۴۷	۲۵۵۰	۲۱۰۹	ترکمنستان
۵۸۹۰	۶۹۷۴	۶۳۸۰	۶۴۲۲	۶۳۵۰	ترکیه
۱۲۰۴۰	۱۳۳۵۶	۱۳۳۵۶	۹۹۶۰	۹۹۶۰	عمان
۱۸۷۰۰	۱۵۷۹۹	۱۷۲۸۹	۲۵۳۱۴	۲۵۳۱۴	کویت

نکته مهم دیگر این است که در حالی که بسیاری از کشورهای منطقه سعی در استفاده بهتر از منابع مالی خود برای توسعه انسانی دارند (که در افزایش مقدار فاصله رتبه درآمد با رتبه ناشی از توسعه انسانی مشهود است)، متأسفانه ما همچنان از این نظر در همان جایی قرار داریم که پنج سال قبل بوده‌ایم؛ یعنی اگر با درآمدان رتبه‌بندی می‌شدیم، ۲۹ پله بالاتر قرار می‌گرفتیم.

متأسفانه تا زمان نگارش این مقاله، دولتمردان و کارشناسان در مورد سقوط ایران در رده‌بندی توسعه انسانی بحث‌چندانی را مطرح نکرده‌اند؛ در حالی که در سال ۲۰۰۱ که رتبه ایران از ۹۷ به ۹۰ رسید (هرچند که در آن سال هم، پنج پله از هفت پله صعود ایران به دلیل حذف کشورهای کوچکی چون جزایر سلیمان از این رتبه‌بندی بود)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی این موضوع را به‌کرات در رسانه‌ها مطرح کرد.

توسعه انسانی نیازمند تلاش همه‌جانبه دولت، نهادهای غیردولتی و مردم است و امروزه شاید مهمترین مشخصه در ارزیابی موفقیت هر کشور به‌شمار می‌رود. زمانی ایجاد تغییراتی در خدمات بهداشتی می‌توانست با کاهش مرگ و میر نوزادان و کودکان زیر پنج سال تغییرات مهمی در امید به زندگی در بدو تولد ایجاد کند و شاخص توسعه انسانی را افزایش دهد؛ اما امروزه به جایی رسیده‌ایم که برای افزایش امید به زندگی، دیگر مرگ و میر نوزادان و اطفال را نمی‌توانیم چندان تغییر دهیم، چون این کار نیازمند تغییرات بنیادی در نظام سلامت است. به همین ترتیب، روزگاری با اجرای برنامه‌های سوادآموزی می‌شد میزان باسوادی را در بزرگسالان افزایش داد، ولی امروز دیگر ایجاد تغییرات شگرف با چنین برنامه‌هایی ممکن نیست و افزایش توسعه انسانی نیازمند سرمایه‌گذاری مدیریتی و مالی کلان در زیر ساختارهای جامعه است.

References

1. UNDP (United Nations Development Programme). (2003). **Human Development Report 2003. Millennium Development Goals: A Compact among Nations to End Human Poverty**. New York: Oxford University Press.
2. UNDP. (2002). **Human Development Report 2002**.
3. UNDP. (2001). **Human Development Report 2001**.
4. UNDP. (2000). **Human Development Report 2000**.
5. UNDP. (1999). **Human Development Report 1999**.